

Türküstan



www.turkustan.az



Aydın Qasımlı

Filologiya üzrə
fəlsəfə doktoru

Bizim yazar

Yunus Əmrə kimi övliyələr anlada bilərlər.

"Mən hayana baxdım isə
Onu gördüm, Onu duydu" (Yunus Əmrə, Güldəstə, Bakı 1992, səh. 95)

-deyən Yunus

"İnsan, mələk, yaxşı, yaman
Sevər Səni hər məxluqat.
Heyran olub hüsurunda
Durmaqdadır, huri, mələk".
(Yunus Əmrə, Güldəstə, səh. 29).

Güllərdə, çiçəklərdə belə
Tanrının ətrini duyan, onlarla
söhbət edən ilk şair məhz Yunus
Əmrə olmuşdur.

"Sordum sarı çiçəyə
Rəngin nədən sarıdır?
Çiçək dedi, ey dərviş
Ay ilə gün rəngidir.
Yenə sordum çiçəyə
Boynun nədən əyridir?
Çiçək dedi, ey dərviş
Qəlbim Haqqa doğrudur..."
(Güldəstə, səh. 216, 217).

Yunus Əmrənin anlayışında

Və ya:

"Mən dost ilə dost olmuşam,
Kimsənə dost olmaz mənə"
(Yunus Əmrə Divanı, İstanbul
1990).

Yunus Əmrə İlahi bir eşq bu-
laşığıdır. Eşqə yüksək dəyər verən
Yunus göstərir ki:

"Kimdə bir zərrə eşq varsa,
Bil ki, Tanrı da ondadır"
(Güldəstə, səh. 119).

Yaşadığı əsrdə insanların
böhran, üsyan və istilalara məruz
qalması Yunus insan könlərini
ictimai romantizm ilə eşqə və
Tanrıya yönəlməklə cəmiyyətdə
bir ümid, bir hüzur və təsəlli ya-
ratmağa sövq etmişdi. Yunus

cə səmimi və milli bir şəkildə əks
etdirdiyindən Türk milləti Yunus
Əmrədə öz şəxsi dilini və daxili
dünyasını tapmışdır (F.K.Tey-
murtaş).

XIII əsrdə daha geniş vüsət
alan və bir daha yerini heç bir ya-
bançı dilə qapdırmayan Türkçə-
nin qəti qələbəsində Yunus Əmrə
və onun davamçılarının əvəzsiz
xidmətləri olmuşdur. Bu əsrdən
başlayaraq yabançı kəlimələr be-
lə Türkçəyə uyğunlaşdırılmış,
Türk xalq diliylə birləşdirilmiş, o
çağa qədər görünməmiş musiqili
bir Türkçə meydana gəlmişdi.
Yunus Əmrə və onun kimi Türkçə
yazan şairlər sayəsində Türk cə-
miyyəti çox zənginləşən dilinin
də qüdrət və gözəlliyini anlamış,
getdikcə Türk cəmiyyəti siyasi və
mədəni intihara uğrayan ərəb və
xüsusilə fars dillərində olan ədə-

Bəşəriyyət yeni bir çağa qə-
dəm qoyub. Elm və texnologiya-
nın yüksələn xətt üzrə inkişaf et-
məkdə olduğu və bütün insanlığın
dəyər sistemlərini yenidən yarat-
dığı indiki dövrdə, robotlar dünya-
sında insanın unudulmamasının
yeganə yolu özünə qayıdılda,
özünü anlamasında, elm çağının
İnsana sevgi çağı ilə birləşməsin-
dədir. Bu anlamda Yunus Əmrə
kimi insan qəlbini sərrafı olan
övlülərə böyük ehtiyac duyulur.

Türklərin İslamiyyəti qəbulu
ilə orta əsrlərdə yeni bir Türk ədə-
biyyəti meydana gəlmişdi ki, bu
ədəbiyyətin düşüncə və ideologi-
yası əsasən İslam dininə əsasla-
nırdı. Lakin Türklər yeni yaratdıqları
ədəbiyyətə milli ruhlarını da
əlavə edərək yeni bir ədəbiyyət
meydana gətirmişdilər. Bu yeni
ədəbiyyət üç istiqamətdə fəaliyyət
göstərmişdi ki, bunlar: 1) Yü-
ksək zümərə ədəbiyyəti deyilən
"Klassik ədəbiyyət" və ya başqa
deyimlə "Divan ədəbiyyəti"; 2)
Xalq ədəbiyyəti və 3) bunların
arasında körpü rolunu oynayan
"Təsəvvüf ədəbiyyəti"dır. Təsəv-
vüfi xalq ədəbiyyəti qoluna "Tək-
kə ədəbiyyəti" da deyilir. Bu "Tə-
səvvüfi xalq ədəbiyyəti"nin ən bö-
yük nümayəndələrindən biri də
"Türklərin qəlbində əbədi taxt
qumuş" Yunus Əmrədir.

"Türküstan mürşidi" Əhməd
Yəsəvinin XII əsrdə Türküstanda
başlatdığı təsəvvüfi Türk ədəbi-
yatını Anadolu, Azərbaycan və
hətta Balkanlarda ən yüksək zir-
vəyə qaldıran, Türk dili və ədə-
biyyatını əbədləşdirən Yunus
Əmrə olmuşdur.

Yunus Əmrənin harada ana-
dan olduğu, harada təhsil aldığı,
necə yaşadığı və harada vəfat
etdiyi tam bəlli deyil. Yunus Əm-
rə tədqiqatçılarına görə o, 1240-
cı ildə anadan olmuş, 80 il ömür
sürmüş, 1320-ci ildə vəfat etmiş-
dir (Sevgi Ayvaz Göydəmir, Yu-
nus Əmrənin həyat və şəxsiyyəti,
bax: Yunus Əmrə, Güldəstə,
Bakı 1992, səh. 6).

Yunus Əmrə məşhur Tapdıq
Dədənin müridi olmuşdur.

Yunus Əmrəni zamanlar ar-
xasından günümüze çatdıran
əsas amil onun böyük bir səmi-
miyyətlə Tanrıya və İnsana olan
eşqi təənnüm etməsindədir. Büt-
tün dini və təsəvvüfi anlayışa gö-
rə Tanrı hər yerdə, "harda çağır-
san, ordadır". Tanrı hər səsdə,
hər rəngdədir. Hər şey Ondən bir
təzahürdür. Bu dilsiz varlıqlar O
Böyük Yaradıcını duyur, bilir,
öyür və zikr edərlər, lakin an-
lada bilməzlər. O Ulu Varlığı an-
lada bilən yalnız İnsandır. Ancaq hər in-
san da Tanrını anlatmaq qabiliyyə-
tinə malik deyil. Onu yalnız
seçkin insanlar-Peyğəmbərlər və

Tanrının səsi, könlülər sultanı Yunus Əmrə



Əmrənin fəlsəfəsi "Vəhdəti-vü-
cud" təliminə və "Vəhdəti-şühud"
prinsipinə əsaslanır. O, həyat,
ölüm və Kainatı "Vəhdəti-vü-
cud" dünyagörüşü ilə izah etmiş,
İlahi eşq, varlıq-yoxluq, həyat-ölüm
məsələlərini şərh etməyə çalış-
mış, insanı Tanrı varlığının bir
zərrəsi hesab etmiş və göstər-
mişdi ki, bu zərrə Bütünə - Tanrı-
ya qovuşmağa can atır. Yunusa
görə maddi aləm yaradılmamış-
dan əvvəl mənəvi aləmdə-İlahi
Varlıqda ruhlar mövcud olub.
Sonralar Kainat yaradıldıqdan
sonra ruh insan bədəninə daxil
edilib. Deməli, ruh əbədi mövcud
olub. Ona görə də əsl məhəbbət
İlahiyə olan məhəbbətdir. İnsanın
öz maddi varlığından və maddi
dünyadan ayrılıb Tanrıya qovuş-
maq istəyi eşqin mənasını an-
lamaqla mümkündür. Tanrıya aşiq
olanlar Onun dostudur. Şairə gö-
rə xoşbəxt o kəsdir ki, İlahi varlı-
ğa qovuşur (Bax: Yunus Əmrə
Divanı, İstanbul 1990).

Qaramanlı hökmdarı Qara-
manoğlu Mehmet Bəyin 1277-ci
ildə hakimiyyəti altında olan hər
yerdə Türkçə danışılmasını əmr
edən fərmanına uyğun olaraq
Türkcənin istiqbalı üçün qeyrət
kəməri qurşayan Yunus Əmrə də

biyyatdan getdikcə uzaqlaşmağa
başlamışdı.

Yunus Əmrənin elmə bəlli
Türkçə "Divanı" və məsnəvi şək-
lində, didaktik mahiyyətdə 573
beytlik "Risalet ün-Nüşihyyə" adlı
əsərləri vardır. Təsəvvüfi fikirləri-
ni İlahi eşqin incə və dəruni hiss-
lərlə Türkçə "Divanı"nda dahiya-
nə şəkildə ifadə edən Yunus Əm-
rə Türklər arasında əsrlərlə Tanrı
eşqinin və insanlıq sevgisinin tə-
cümümanı olmuşdur. Onun bu insan
sevgisi Tanrıdan İnsana bir nur
kimi gələrək bədənleşib bütünlə-
şən bir cövhərdir. Məhz Yunus bu
bədənlə nurun birləşdiyi İnsana
və bu nuru İnsana bəxş edən
Tanrıya aşiqdir.

Yunusun "aydan arı, sudan
duru" Türkçəsi insanı Yerdən
Haqqın dərgahına qədər ucaldır,
onu böyüklüyə, üvlüliyə, ululuğa
səsleyir. Bu anlamda Yunus Əm-
rə qəlblər, könlülər şairi, Haqqın
aşığı, Varlığın, Mütləqin-Tanrının
səsi, könlülər Sultanıdır. Varlığın
elə bir hücrəsi, insan qəlbini elə
bir sevinci, kədəri yoxdur ki, Yu-
nus Dədə ora baş vummuş ol-
sun. Onun ilahilərində dumanlı
dünyanın ahları, nalələri ilə yana-
şı Haqqa ulaşmış ruhların surəti
canlanır. Ümumiyyətlə, təsəvvüf
fəlsəfəsi Yunusun saf Türkçəsi ilə
öz sirlərini daha gözəl açıqlamış-
dır. Bir sufi şair olmasına baxma-
yaraq Yunus Əmrə ərəb və fars
sufi şairləri kimi zahidliyə və tə-

**Yunus Əmrəni zamanlar arxasından günü-
müzə çatdıran əsas amil onun böyük bir
səmimiyyətlə Tanrıya və İnsana olan eşqi
təənnüm etməsindədir. Bütün dini və tə-
səvvüfi anlayışa görə Tanrı hər yerdə,
"harda çağır-san, ordadır". Tanrı hər səsdə,
hər rəngdədir. Hər şey Ondən bir təzahür-
dür. Bu dilsiz varlıqlar O Böyük Yaradıcını duyur, bilir, öyür və zikr edərlər, lakin an-
lada bilməzlər. O Ulu Varlığı anlada bilən yalnız İnsandır. Ancaq hər insan da Tanrını
anlatmaq qabiliyyətinə malik deyil. Onu yalnız seçkin insanlar-Peyğəmbərlər və Yunus
Əmrə kimi övlülər anlada bilərlər...**

Əmrə həm də göstərir ki:

"Hər bir çiçək min naz ilə
Öyər Haqqı niyaz ilə.
Quşlar da xoş avaz ilə
O Yaradana zikr edər".
(Yunus Əmrə, Güldəstə, səh. 105)

Və:

ən vəfali dost Tanrıdır. Tanrı və-
fali olduğu üçün Yunus vəfali
Dostla oturub-durur və kimsəni
özünə dost bilmir.

"Yunus deyər şəksiz bilin,
O, mənimdir, mən də Onun.
Mən nə desəm, o Dost tutar
Dost nə desə, mən tutaram"
(Güldəstə, səh. 58).

xalq dilinə və sözlü Türk xalq
ədəbiyyəti ənənəsinə dayanaraq
Türkcəni yeni bir ədəbi dil kimi
işlətməmiş, onu səlisləşdirmişdi.
Yunusun ilahilərində Türkçə ən
gözəl şəklini almış, onu ölümsüz
bir zəfərə ulaşırdı. Türkün
bütün duyğu, həyəcan və düşün-
cəsini, onun bütün daxili zəngin-
liyini ən gözəl şəkildə, son dərə-

ki-dünyalığa deyil, dünyanı dərkə
çağırır, dərdlər, qəmlər, faciələr
dünyasında Haqqa arxalanaraq
bir işıq axtarır, insanlığı "Dost eli-
nə"; "Tanrı dərgahına" pak yollan-
mağa səsleyir. Onun bu səsliyişi
xalq tərəfindən Göydən enmiş
ilahilər kimi qəbul edilmişdi.

(ardı gələn sayımızda)

Oxu, oxut, abunə ol!